

<http://sbe.gantep.edu.tr> 'den online ulaşılabilir

Gaziantep
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

7(2):229-240 (2008)

Küreselleşen Devletin Değişen Rolü ve Sanayileşme Üzerine Tartışmalar

Berna Balcı İzgi* ve Aslı Özpolat

Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat bölümü

Özet: Ulusal ekonomilerinin birbirine eklemlendiği ve karşılıklı bağımlılığın artmasına neden olan küreselleşme sürecinde ülkelerin geleceklarine ilişkin politika seğeneklerini birbirinden bağımsız olarak düşünmek olanaksızdır. Gelişmiş ülkelerin önerileri doğrutusunda şekillenen politika seçenekleri söz konusu ülkenin ekonomik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre ve hazmedilerek uygulanamadığı takdirde ekonomik büyüme ve kalkınmada istenilen hız ve başarı elde edilememektedir. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkeler için, devletin rolü ve etkin devlet tartışmaları ve korumacı politikalar gündeme gelmektedir. Ancak küreselleşme devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan ve devletin ekonomideki rolünü azaltan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını hızlandırmak için uygulayabilecekleri iktisat politikası seğeneklerini küreselleşme süreci çerçevesinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler:Kalkınma, sanayileşme,küreselleşme,kamu müdahalesi.

Industrialization in Globalizing World and The Changing Role Of The State

Abstract: World economies are an integral part of a whole system that are inseperable . It is not wise to think the future of these economies seperately. If we assume that developed countries are going in the same trajectories, the outcomes for developing countries should be considered in economic policies.

The scope of this study is to argue the industrialization concept with the globalization and to define the limits of government in developed and developing countries. In globalizing world the limits of the governments are also discussed. However states continue their position in governance and economy. In order to achieve a sustained and powerfull industrialization countries need a weel arranged industrial policiy and state intervention. However the important thing is to define the limits and responsibilities of the government.

Keywords: Development, industrialization, globalization, state intervention.

GİRİŞ

Son yıllarda kalkınma sorununa ilişkin tartışmalar, artan ölçüde küreselleşme söylemi çerçevesinde ele alınmaktadır. Üretim faktörlerinin, bilginin, sermayenin ve finansal kaynakların ülkeler arasında dolaşımının serbest olduğu bu süreç, hiç kuşkusuz ekonomi yönetiminde piyasa güçlerine daha fazla alan bırakılmasını ve devletin ekonomideki rolünün azaltılmasını beraberinde getirmektedir. Oysa bu durum II. Dünya savaşı sonrası gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatmak için ekonomiye yoğun bir şekilde müdahale eden ulus devletlerin amaçlarıyla çatışmaktadır. Bilindiği gibi, gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak ithal ikameci politikalar çerçevesinde sanayileşme politikaları takip edilmiştir. Gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını hızlandırmak için finansman ihtiyaçları ile gelişmiş ülkelerdeki fonların getirisi yüksek olan alanlar araması, gelişmekte olan ülkeler için küreselleşme sürecini cazip hale getirmektedir. Diğer taraftan küreselleşme süreci, gelişmekte olan ülkeler için tehdit olabilecek unsurları da içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler için yapılması gereken, küreselleşme süreci içinde yer alırken, faydalarını maksimize edebilmek için bu sürecin yarattığı olumsuzluklardan kendilerini koruyacak bir politika karması uygulamaya özen göstermeleridir.

Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme bağlamında uygulayacakları politika seçenekleri içinde sanayileşme stratejisinin nasıl düzenleneceği çok önemlidir. Sanayileşme süreci, toplumların ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta kültürel yapılarında köklü değişimler yaratan bir oluşumdur. Bu nedenle geçmişten günümüze sanayileşme, kalkınmanın temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu süreç ekonomik bir oluşum gibi gözükmeyle beraber gerek nedenleri ve gerek etkileri açısından sosyal sorunlarla iç içe bulunmaktadır. Bu nedenle sanayileşmenin salt ekonomik bir yapı temelinde ele alınmasının yanlışlığı ortaya çıkmaktadır. Sanayileşme, kalkınma ile birbirini tamamlamakta ve birbirini etkilemektedir.

Sanayi devrimi ile başlayan büyüme ve kalkınma süreci küreselleşmeyle birlikte Dünya’da dengesiz bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. “Üçüncü dünya” olarak adlandırılan ülkeler bu sanayileşme sürecinden payını alamamış aksine ”sanayisizleşme” ve “geri bıraktıma” olgusuyla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak; dünya ekonomileri birbirinin tamamlayıcısı olan, sanayileşmiş ve az gelişmiş ülkelerden oluşan heterojen bir bütündür. Birincilerin geleceği ikincilerin durumundan bağımsız değildir. Bu nedenle küreselleşmenin gelişiminin incelenmesi, dünya ekonomilerinin durumunu açıklamada yol gösterici olacaktır.

I. KÜRESELLEŞMENİN GELİŞİMİ

Kalkınma ve sanayileşme konularındaki tartışmalar şekillendirilirken küreselleşme olgusu ister istemez değinilmesi gereken önemli bir konudur. Küreselleşme ile ilgili bilgiler sürekli değişim ve çeşitlenme içindedir. Ancak genel bir tanım vermek gerekirse küreselleşme, taşımacılık giderlerinin düşmesi, ticaret engellerinin azalması, iletişim teknolojisinin gelişmesi ve sermaye akımlarının hızlanması sonucunda ekonomi ve toplumların giderek birbirlerine daha fazla yakınlaşmaları olarak tanımlanabilir (World Bank,2002:2).

Küreselleşme konusundaki görüşler, aşırı küreselleşmeciler, kuşkucular ve dönüşümcüler olarak üç gruba ayrılabilir (Aslan,2007:6). Aşırı küreselleşmeciler ulus devlet anlayışının önemini kaybetmekte olduğunu ve onun yerini dünya toplumunun aldığı savunmaktadırlar. Bu görüş kendi içinde Neoliberal yaklaşım ve Neo-marksist yaklaşım olarak ikiye ayrılmaktadır. Neoliberal yaklaşımda geleneksel merkez- çevre yapısının küresel bir işbölümüne dönüştüğü kabul edilmektedir. Küreselleşme karşıtı olan kuşkucular ise küreselleşmeyi, devletin küçültülmesi ve

uluslararası şirketlerin hakimiyetine dayanan bir olgu olarak görmektedirler. Dönüşümcüler ise küreselleşmenin ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırdığını düşünmektedirler.

Bu görüşleri biraz daha detaylı incelemek gerekirse, en fazla tartışılan Neoliberal yaklaşımlar ile başlamak uygun olabilir. Bunun nedeni, Neoliberal iktisat politikalarının küreselleşme sürecinde kalkınma açısından fırsat yerine engel teşkil ettiği konusundaki görüşlerin giderek artması nedeniyledir. Küreselleşmenin yoksulluğu azaltıcı, ekonomik büyümeyi artırıcı etkileri ileri sürülse de yapılan araştırmalar, bu süreçte ülkeler arasında gelişmişlik farklarının arttığını göstermektedir. Gerek politika seçeneği gerekse makroekonomik altyapı olarak tam olarak hazır olmayan az gelişmiş ülkeler, neoliberal politikalarca önerilen reformları sürdürmeye çalışırken istikrarsız bir gelişme göstermektedirler (Kar ve Taban,2005:2). Bu konuda çeşitli eleştiriler söz konusudur. Bu eleştirilerin dayanak noktası, bu politikaları savunan ülke ve kurumların çevre ülkelere çifte standart uyguladığı yönündedir. Neoliberal politikaların evrenin korunması için önerdikleri düzenlemelerin bir ölçüde az gelişmiş ülkelerin sanayileşme ve büyüme çabalarını kısıtlama ve rekabet gücünü azaltma amacından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Bunun yanı sıra bu görüşler, savundukları politikaların ülkelerin depolitize olmalarına, piyasa ekonomisine geçiş çerçevesinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin önce petrol krizleri sonrasında ise borç krizleri gibi nedenlerle ekonomik güç kaybına neden olmalarına çare bulamamış olmaları bakımından da tartışılmaktadır. Neoliberal politikalar, karşı karşıya kalınan ekonomik sorunlarla ilişkili olarak önerilen politikaların iyi uygulanmadığını ileri sürerek reform sürecini siyasal alana doğru daha da derinleştirmektedirler (Şenses,2004:9).

Neo-marksist yaklaşımların temelinde Marx'ın görüşlerine bakılacak olunursa, Marx'a göre üretim tarzına bağlı olarak gerçekleşen mülkiyet ilişkileri toplumsal değişmelerin temel dokularını belirlemektedir. Bu nedenle, insanlık kaçınılmaz bir şekilde mülkiyet ve üretim ilişkilerine bağlı olarak sınıf çatışmalarının belirlediği belli devrelerden geçmek zorundadır (Kaynak,2005:24). Neo-marksist yaklaşımlar ise bu çerçevede uluslararası ticaretin az gelişmiş ülkeler aleyhine işlediğini ve uluslararası kuruluşların karar mekanizmalarını sorgulamaktadırlar. Neo-marksist yaklaşımda, küreselleşme, küresel kapitalizm olarak değerlendirilmekte ve ulusal ve uluslararası eşitsizliğe yol açmaktadır.

Kuşkucu görüş ise bütün dünyayı kapsayan binlerce bilgisayarın birbirine bağlı olduğu uluslararası finansal pazarların oluşması ile piyasaların sürekli değiştiğini savunmaktadır. Buna bağlı olarak azgelişmişlik ya da azgelişmiş ülke kavramları da yerlerini "emerging markets" ya da yükselen piyasalara bırakmaktadır (Yeldan, 2002).

Dönüşümcü yaklaşımlara örnek olarak gösterilebilecek (Kobrin,1999) gibi yazarlar ise, 20. yüzyılın sonlarında yaşanmakta olan küreselleşme ve ekonomik ve politik entegrasyonların bir yüzyıl öncekilerden fonksiyon, yapı ve nitelik olarak farklılıklar gösterdiğini savunmaktadırlar. Burada ön plana çıkan özellikler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Kobrin,1999:8):

- Ulusal ekonomiler arasında ticaret, doğrudan yatırım ve sermaye akımları yönünden daha derin ve geniş entegrasyonlar,
- Uluslararası sermaye pazarlarının hız, otonomi ve ölçeğinin büyümesi,
- Birçok stratejik ve önde giden sektörde çok yüksek maliyet, risk ve teknoloji karmaşası.

- Bireyler, firmalar ve pazarlar arasındaki elektronik entegrasyon ve bilgi işlem süreci sonucunda üretim ve hizmet arasındaki farkın ortadan kalkması,
- Buna bağlı olarak ekonominin dijitalleşmesi, coğrafi düzeyden siber düzeye doğru bir hareket,
- Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olaydan anında haberdar olunabilmesi. Küreselleşme ile ilgili sözü edilen tartışmalar sürerken, devletlerin ekonomi üzerindeki rolleri de ciddi bir değişme uğramaktadır.

II. KÜRESELLEŞEN DEVLETİN DEĞİŞEN ROLÜ

Küreselleşme sürecinde devletin ekonomiye müdahale alanı giderek kısıtlanmaktadır. Devletin sanayileşmedeki rolü iki tane birbirinden farklı önermeye bağlıdır (Öniş,1994:375). Pozitif düzeyde kapitalist dünya ekonomisinin küreselleşme süreci, ulus devlet fikri üzerine yoğun sınırlamalar getirmektedir. Daha önceden devletin elinde olan bazı araç ve seçenekler ortadan kalkmıştır. Küreselleşme ile ilgili, en önemli konulardan biri, kısa dönemli finansal sermayenin hareketliliğidir. Döviz kuru kontrollerinin oldukça aza indirildiği ve finansal sermayenin hareketliliğinin olduğu bir dünyada devletlerin faiz oranı ya da döviz kuru gibi değişkenler üzerindeki kontrolü azalmaktadır. Yerel kurun tamamen konvertibl olduğu bir ortamda yerel otoritelerin özel sermayeyi ülkeye çekebilmek için suni olarak faiz indirimine gitmesi, sonucu sermayenin dışarı çıkması, ödemeler dengesi ve rezerv pozisyonunu etkileyen ve sonunda faizlerin eski düzeyine dönmesi ile sonuçlanan bir durum olmaktadır. Normatif düzeyde ise, yeni sol yaklaşımlar devleti şüpheli bakış açısıyla değerlendirmektedir. Devletin günlük hayattaki eşitsizlikleri arttırdığı ve alınan kararlarda özel ilgi odaklarının lehine bir bozulmaya neden olduğu düşünülmektedir.

Kamu müdahalesinin piyasaların işleyişini bozabileceği doğrudur. Ancak, aşırı kamu müdahalesi kadar kamunun müdahale etmemesi de piyasaların işleyişini bozmaktadır. Ayrıca, küreselleşme piyasa hatalarının önemli formlarını elimine edememiştir. Piyasa hataları devam ettiği sürece devlet müdahaleciliğinin savunulması için birçok neden olacaktır. Bunun yanısıra sol görüşlerce öne sürülen ulusal kalkınmacılık ile demokrasi arasındaki ilişki, özellikle düşük ve orta gelirli ülkeler için eleştiriye açık bir konudur. Bu anlamda “daha az devlet daha fazla demokrasi” savının devlet müdahalesinin kalkınmanın daha etkin hale getirilmesindeki ve sosyal olarak daha kabul edilebilir olması yönündeki etkisi açıklığını kaybetmektedir (Şenses,2004:14).

III. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SANAYİLEŞME

Ünlü iktisadi düşünür Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği* adlı yapıtını, İngiltere’de Sanayi Devrimi’nin başlangıç döneminde yazmıştır. Adam Smith’in vurguladığı iş bölümü ve uzmanlaşma, yeni makinelerin kullanımına ve makineleri kullananların uzmanlaşma becerileri edinmelerine yol açmıştır. Yeni piyasaların açılması, ülke içindeki ya da ülkeler arasındaki ticaret engellerinin azaltılması, sanayide üreticilerin ölçek ekonomilerinden yararlanabilmelerine olanak sağladığı gibi, iş bölümünün daha da ileri gitmesini sağlamıştır. İktisatçılar “sanayi devrimi” olarak adlandırılan bu dönemi oluşturan faktörler konusunda hem fikir olmakla beraber attettikleri önem açısından bir ölçüde farklılaşmaktadırlar.

Sanayi Devriminin tam tarihini saptamak bir bakıma olanaksızdır. Bazı yazarlar, Bilim Devrimi ve 1640’lardaki İngiliz İç Savaşı’nda monarşinin ve feodal güçlerin yenilmesi gibi, on

sekizinci yüzyıl başlarında, hatta on yedinci yüzyılda gerçekleşmiş bazı değişimlerin üzerinde ısrarla durmaktadır. Öte yandan iktisat tarihçileri, on sekizinci yüzyılın son yirmi yılında İngiltere’de, sanayi üretimi, yatırımı ve ticaretinde çok belirgin bir hızlanmanın olduğu konusunda hem fikirdirler (Freeman, Soete, 2003:41). Birçok yazara göre 19. yüzyılda Avrupa’da yaşanan üstün gelişmeler, beraberinde sanayileşmeyi ve onun yol açtığı emperyalizmi getirmiştir. Sanayi Devrimi 2 aşamada incelenmektedir

Sanayi Devriminin ilk aşaması: 1760-1830 döneminde Sanayi Devrimi büyük ölçüde İngiltere’yle sınırlı kalmıştır. 1640-48 yıllarının ilk “Burjuva Devrimi”nin de etkisiyle, esnek bir kamu maliyesi ve borçlanma sistemi ortaya çıkmıştır. Bu koşullar, kapitalist gelişmede İngiltere’nin başa geçmesini ve Sanayi Devrimi’nde öncül bir konum almasını sağlamıştır (Freeman, Soete, 2003: 40-42). İngiliz Sanayi Devrimi’nde makineleşme ve fabrika sistemine geçiş, daha az kuruluş sermayesi gerektiren, daha geniş bir tüketim pazarı olan ve ilk yatırımı daha çok çabuk kullanabilen hafif sanayide, özellikle de tekstilde başlamıştır. Fabrika sistemine geçiş bu dönemin ayırıcı özelliğidir. Üretim gelişmiş bir pazara yöneliktir (Sander, 2000:188).

Bu gelişmelerin ardından daha sonra teknolojik buluşlar bu sektörde üretimin tümüyle yenilenmesine, üretim ve örgütlenme bilgisinin artmasına, sermaye ve nitelikli işgücü birikimine yol açmıştır. Bu temeller üzerinde sanayi devrimi ağır sanayiye sıçramıştır. İngilizler, “dünyanın atölyesi” olarak anıldıkları bu dönemde, eski merkantilist politikaların da etkisiyle makine, nitelikli işçi ve imalat tekniklerini ihracatı yasaklamayı denemişlerdir. Ancak çok geçmeden İngiliz Sanayi Devrimi girişimcilerce önce Belçika’ya taşınmıştır. Diğer Avrupa Ülkeleri de bu gelişmeyi İngiltere’nin ardında kalarak yavaş bir süreç içinde izlemişlerdir. Ancak 19. Yüzyılın sonuna gelindiğinde örneğin Almanya, çelik üretiminde İngiltere’yi geride bırakmış ve kimya sanayisinde dünyada ilk sıralara yükselmiştir. Benzer biçimde ABD sanayisi Avrupa’daki girişimleri geride bırakmıştır. Japonya ise Meiji Restorasyonu’nun sağladığı siyasal önkoşullar temelinde çarpıcı bir başarıyla Sanayi Devrimine katılarak, gelişmiş kapitalist ülkeler arasında yer alan ilk Asya ülkesi olmuştur. Doğu Avrupa ülkeleri 20. Yüzyılın başında henüz gerideydiler ancak 1917 Sovyet Devrimi’nin ardından planlı ekonomi politikaları ile İngiltere’nin 150 yılda gerçekleştirdiği sanayileşmeyi birkaç on yıla sığdıran SSCB sanayide büyük bir güç haline gelmiştir. 20.yüzyılının ortalarında Sanayi Devrimi Hindistan ve Çin gibi henüz sanayileşmemiş ülkelere yayılmıştır.

Sanayi Devriminin ikinci aşaması: Önemli ölçüde “eski” siyle örtüşmesine rağmen, 20. Yüzyılda “yeni” bir Sanayi Devrimi’nin belirtileri çoğalmıştır. Artık bilimsel buluşlar ve bunların üretime uygulanması, pratik zekâlı tek tek bireylerin birbirinden ayrı çalışmasına bağlı olmaktan kurtulmuş, devletin tüm olanaklarıyla desteklediği, gerektiğinde örgütlediği büyük ve zengin kuruluşların eline geçmiştir. Böylece, doğal kaynaklar ve bilim, yeni ve kitle halinde mal üretimine yönelmiştir (Sander, 2000:189-190).

Klasik İktisat Okulu’nun ekonomik ve toplumsal düşüncesine egemen olan “*laissez-faire*” (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) yaklaşımından uzaklaşan hükümetler, karmaşık sanayi toplumlarının gereksinmelerini karşılamak için sosyoekonomik alana daha fazla müdahaleye, sosyal refah ve sosyal devlet kavramlarına yönelmişlerdir.

Sanayi devrimi, sonuçları itibariyle genel olarak; Avrupa çapında ulusal birliklerin kurulması ve dünya çapında emperyalizm olarak özetlenebilir. Bu süreçte meydana gelen temel değişiklikler; Avrupa’da burjuva sınıfının yapı değiştirmesi ve yeni bir işçi sınıfı doğması, kentleşmenin artması ve buna bağlı olarak kentlerin kırsal alanları yuttuğu kitle toplumlarının oluşmasıdır. Bunun

yanısına, hızlı sanayileşen ülkeler ile geride kalanlar arasındaki fark açılmış ve merkez-çevre ülkeler oluşmuştur. Sanayileşmenin çevre üzerinde olumsuz bazı etkileri olmuştur. Örneğin, asit yağmurları, Çernobil faciası, iklim değişiklikleri, kuruyan göller, nesli tükenen canlılar, buzulların erimesi, sel felaketleri, kuraklık, göçler ve su savaşları gibi pek çok yaşanan ve yaşanacak senaryolarda Sanayi Devriminin etkileri vardır. Zaman içinde sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987'de yayınlanan "Brundtland Komisyonu"da denilen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu ile önem kazanmaya ve tartışılmaya başlamıştır. Raporda kavram "Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma " olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre büyüme, çevre ile uyumlu olduğu sürece sürdürülebilir olarak anlaşılmaktadır. Yine, bir diğer tanıma göre; fiziki ve beşeri sermayeye yapılan yatırımların değeri, kullanılan doğal kaynakların değerine en az eşit olursa kalkınma sürdürülebilir olur " denilmektedir (Fisunoğlu, 1990; 39).

Sanayi Devrimi'nin sonuçlarından biri ve belki de en önemlisi merkez-çevre oluşumudur. Bu dönemden sonra yaşanan gelişmeler sonucu az gelişmişlik, yeterli bir sanayinin bulunmayışıyla eş anlamlı sayılmıştır. Diğer taraftan, sanayileşme de kalkınmayla eş sayılmış ve kalkınma stratejileri bu eş değeriğe göre oluşturulmuştur. Sanayileşme ile kalkınmayı eş değer gören bu düşüncenin dayanağını oluşturan temel örneklerden biri dünyada tarımla zengin olan sadece üç ülkenin (Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada) bulunmasıdır. Yine bu görüşe göre diğer tüm ülkelerde, tarımda kullanılan kaynaklar sanayiye aktarıldıkça ekonomilerin büyümeleri de o denli hızlanmıştır.

Az gelişmiş ülkelerde sanayileşme, sömürge ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla beraber yaygınlaşmıştır. Tarım ve hammadde üretiminde uzmanlaşma sömürgecilik ve geri kalmışlıkla özdeşleştirilmiş; sanayileşme ise artan ekonomik faaliyet, üretkenlik ve yükselen yaşam standartlarıyla eş anlamlı görülmeye başlamıştır. Siyasal bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla el ele gitmesi ihtiyacı da, sanayileşmeye ivme kazandıran bir başka etmendir. (Şenses, 2003:222) Burada sanayileşmenin sadece kalkınmanın değil, bağımsızlığı gerçekleştirmenin de temel unsuru olarak görülmesi önemlidir. Ancak, gelişmiş ülkelerin teknolojik üstünlüğü, az gelişmiş ülkelerin, ithalatla gelecek rekabetten korunmalarını gerektirmiştir.

Geri bırakılmanın ardında yatan önemli unsurlardan biri sermaye birikiminin az olmasıdır. Sermaye yetersizliği, düşük verimliliğe ve sonuçta, gelirin ve tasarrufların düşük olmasına yol açmaktadır. Tasarrufların yetersiz olması, yatırım olanaklarını kısıtlamakta, böylece döngü başladığı noktaya ulaşmaktadır (İlkin, 1998:72). Aynı zamanda beşeri sermaye alanında da yaşanan zorluklar az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesinin önünde önemli engel oluşturmaktadır. Temelde sorun, yeteri kadar üretememek ve üretilenin sanayi malı olmamasıdır. Tüm bu engellere rağmen günümüzde yükselen ekonomiler olarak nitelendirilen birkaç ülke (Hong Kong, Singapur, Güney Kore, Çin) sanayileşmeyi başarmış ülkeler arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra Japonya önceleri bölgede işgalci bir güç olarak değerlendirilmesine karşın, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gösterdiği hızlı kalkınma performansı ile diğer doğu Asya ülkeleri için bir "rol modeli" olmuştur (Yetim ve Azman,2004:229). Japonya'da Rus Japon Savaşı sonrasında oluşturulan Meiji reformlarından itibaren sanayileşme devlet eliyle kurulmuş ve bu durum 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmiştir. Bu yöntem bölgenin diğer ülkelerinde de bazı farklarla benimsenmiştir. Doğu Asya ülkelerinde devlet müdahalesi en yaygın olarak mali kaynakların ucuza sağlanması şeklindedir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya, ABD'den aldığı destekle sanayisine yeni bir yön vermiş ve silah sanayisini kaldırmıştır. Japon üretimi, büyük firmaların üretimde merkezsizleşmeye

gitmesi ve ana firma içinde toplam kalite, tam zamanında üretim ve kalite çemberleri gibi teknikler aracılığıyla üretkenliğin artmasına dayanmıştır (a.g.e:230).

III.1. SANAYİLEŞME İÇİN DEVLET MÜDAHALESİNİN BOYUTLARI

Geçmişten günümüze dünyanın, giderek artan bir şekilde, belli devletler ve ekonomilerden oluşan bir azınlık tarafından yönetildiğini yani oligarşik olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz. Bu eşitsizliğin temellerini Sanayi Devrimi ve tek bir dünya ekonomisi yaratılması çabaları attıysa, hızlandırılan da 1945 sonrası yaşanan ve 1970'lerin ortalarına kadar devam eden uzun süreli yükseliş ve şimdi de neoliberal küreselleşme olmuştur (Halliday,2002:104). Sanayileşmeyi, küreselleşme içerisinde değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan en önemli sorun ise eşitsizliktir. Küreselleşme bugünkü haliyle dengeleri önemli ölçüde bozan ve eşit olmayan bir süreçtir. Mali alanda ekonomilerin giderek bütünleşmeye başlamaları bazıları için daha büyük fırsatlar yaratmasına rağmen, aynı zamanda toplumların her birini diğerlerinin yaşadığı dalgalanmalar karşısında korumasız da bırakmaktadır (Halliday, 2002:99). Kötümser teorisyenler, sermaye hareketliliği ve serbest ticaretin, imalat yatırımlarında yüksek ücretli sanayileşmiş ülkelere düşük ücretli olan ülkelere yönelik muazzam bir kaymaya yol açacağını tahmin etmektedirler. Bu durumun, az gelişmiş ülkelerin işçi yığınlarına da refahın faydalarını getirmeyeceği savunulmaktadır. Küreselleşme taraftarı teorisyenlerse, sanayileşmekte olan dünyanın önemli bir bölümünde, Doğu ve Güney Asya'da, Latin Amerika'da hızlı bir büyüme olacağı kestiriminde bulunmaktadır. Yine bu teorisyenlere göre sürekli hızlı büyüme oranları, Çin, Hindistan, Endonezya, Güney Kore gibi belli başlı ülkelerin dünya üretimi ve ticaretindeki payını değiştirecektir. Ekonomik büyüme gerçek bir dünya ekonomisi yaratacaktır. Bu aynı zamanda korumacı devlet müdahalesine duyulan gereksinimi veya dünya ekonomisinin yapısını değiştirecek müdahaleci politikaları da önleyecektir (Hirst, Thomson, 2003:128,129).

İçer dönük politikalar 1929 bunalımının sonrasında oluşturulmuştur. Böyle bir sürecin ortaya çıkmasının nedeni, az gelişmiş ülkelerin kendi dışlarında oluşan olumsuzluklara karşı korunmak zorunda olmalarıdır. Birçok Latin Amerika ülkesinde ve Türkiye'de 1930'lu yıllarda ortaya çıkan ithal ikamesi, bu ülkelerin dış ticarete karşılaştıkları zorluklardan dolayı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, o dönemde geçerli olan ithal ikamesi, kapsamlı, bilinçli bir kalkınma stratejisinin bir parçası olmaktan çok, krizin ortaya çıkardığı boşluğu doldurmak, acil sorunlara çözüm bulmak, başka bir deyişle "günü kurtarmak" telaşının sonucudur (Başkaya, 1997:100).

Çeşitli yazarlara göre ithal ikameci politikalar, gittikçe artan ithal girdiyle üretilen malların ihracata dönük olmaması sebebiyle sanayileşme için gerekli olan dövizin sağlanamaması nedeniyle yararlı olamamışlardır. Ancak bu görüşler; ikinci dünya savaşı sonrası genişleme dönemine denk düşen ve çok uluslu şirketlerin az gelişmiş ülkelerin iç pazarlarına doğru yayılmasına olanak veren bir süreç yaratmıştır.

'Ulus devletleri yöneten milliyetçi elitler tarafından, merkezdeki egemen güçlerin de onayı alınarak uygulanan korumacı politikalar, sanayileşme sürecinde devletin merkeziliğini pekiştiren önemli bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki, yaşanmakta olan döviz sorunu da, korumacı politikalar izlenmesini, bir bakıma kaçınılmaz kılmaktadır. Öte yandan, değişim hadlerinin sürekli bozuluyor olması, kalkınma sürecini tehdit eden bir unsur olarak algılanmaktadır' (Aydın, 1999:10).

Üretici güçler kuramını karşılaştırmalı üstünlükler teorisine karşı oluşturan Friedrich List'e göre gelişen üretici güçler demek, içeride tutarlı ekonomik devreleri inşa etmek demektir; bunu yapmak için henüz bebek sayılabilecek ekonominin dünya ekonomisinden korunması gerekiyordu; bu geçici içe kapanışı sağlamak için güçlü bir ulus devletin varlığını gerekli sayıyordu (Şenses, 2003:256). İthal ikameci politikalar bu görüşe göre bebek sanayileri korumayı amaçlıyordu. İthal ikamesini savunan yazarlara göre geri kalmış ülkelerin kalkınma sürecinin başında iki önemli engel vardır. "Kaynak açığı ve teknolojik yetersizlik". Dolayısıyla bu engelleri aşmak için yol gösterici bir planlama, ithal ikamesi, sanayileşmeyi teşvik eden ve korumacı politikaların uygulanması savunulmuştur.

Neoklasik görüşe göre sanayileşme sürecinde yaşanan olumsuzlukların temelinde devlet müdahaleleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bu müdahalelerin kaldırılması, az gelişmiş ülkelerin refah seviyelerinin artmasında, kaynakların etkin kullanımında, gelir dağılımı adaletsizliğini gidermede ve yoksulluğu önleme politikalarının oluşturulmasında önemli idiler. Sanayileşmiş ülkeler tarafından uygulanan bu politikaların az gelişmiş ülkelere önerilmesinde bazı temel prensipler mevcuttur. Bunlardan ilki, dışa açılmanın büyüme ve kalkınma sürecinde olumlu etki oluşturacağıdır. Bir diğer varsayım ise kaynakların verimli kullanımının ve optimal dağılımının ancak serbest piyasa ekonomisinde gerçekleşebileceğidir. Son olarak devlet müdahalelerinin kaynak israfına yol açmasıdır.

Bu tartışmaya bağlı olarak az gelişmiş ülkelerin sanayileşme sorunlarını gidermek için devletin ekonomiye müdahalesinin boyutları ne olmalıdır, sorusu gündeme gelmektedir. Bu konuda az gelişmiş ülkeler için üç strateji oluşturulmuştur. Bunlardan ikisi iç pazara dayalı büyümeyi esas alırken üçüncüsü, dışa dönük, dünya pazarıyla bütünleşmeyi esas almaktadır. İç pazarın genişlemesini esas alan büyüme stratejileri kapitalizmin "genişleme dönemine", dışa dönük model de kapitalizmin "yapısal kriz" dönemine denk düşen stratejilerdir. (Başkaya, 1997:91). 1960-1980 döneminde hâkim olan ithal ikameci politikalar, korumacı ve fiyatlara müdahale eden yaklaşımlardır. 1970'li yılların sonu ve 1980'lerin başında az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere yaşanan ekonomik bunalım, 1980 öncesi kalkınma stratejilerine yönelik eleştirileri hızla yükseltti. Bu dönemde oluşan politikalar serbestlik yanlısı, korumacılığa ve müdahalecilığe karşı olarak ortaya çıktılar.

III.II.KÜRESELLEŞEN DEVLET'İN SANAYİLEŞME ÇERÇEVESİNDE SORUMLULUKLARI

Sanayileşmenin devlet müdahalesinin en aza indirildiği durumda gerçekleşeceği tezi birçok yönden yanlıştır. Güney Kore örneğinde olduğu gibi birçok sanayileşme başarısının ardında yoğun devlet müdahaleciği vardır. Bunun yanında serbest piyasanın devlet müdahalesinin ortaya çıkardığı olumsuz etkileri tam olarak giderdiğini gösteren argümanlar mevcut değildir. Çünkü sanayileşmiş ülkelerde bile tam olarak işleyen bir piyasa ekonomisi yoktur. Ha-Joon Chang Kalkınma Yeniden adlı kitabında bu tezi şöyle desteklemiştir; "*Tarihsel kayıtlar incelendiğinde, bugünün sanayileşmiş ülkelerinin kalkınma deneyimlerinin ilk ve çoğunlukla sonraki aşamalarında sanayide, dış ticarete ve finans alanında pek çok müdahaleci politikaya öncülük ettiği ve bel bağladığı görülür.*" (Chang,2005:23) Yine bu görüşü savunan yazarlara göre kalkınmanın tek unsuru olarak görülen dışa açılma ve serbestleşme politikaları aslında sanayileşmiş kapitalist ülkelerin ve onların çok uluslu şirketlerinin gelişmesine, yayılmasına, büyümesine, daha çok kaynağa el koymasına olanak veren bir stratejidir.

Bu görüşlerin dışında dönemsel olarak politikalar belirleyen devlet dışı kurumlar mevcuttur. Bu kurumlar günümüzde de serbestleşme politikalarını uygulamaktadırlar. Örneğin IMF, 1980'li yılların ardından, yüksek reel gelir ve istihdam düzeyini özendirip sürdürmek, üyelerinin üretici kaynaklarını geliştirmek gibi amaçlarını arka plana itmiş ve yaşanan krizlerin ardından az gelişmiş ülkelerin alacaklarının tahsilini güvence altına alacak politikalar geliştirmiştir. Birçok ekonomist stand-by anlaşması sonrasında üyelerden istenen faiz dışı fazlanın sözü edilen yeni politika anlayışıyla ilintili olduğunu belirtmektedir. Yine bu konuda Ha-joon Chang'den bir alıntı yapabiliriz. *“Karar alma yetkisini, seçimle iş başına gelmemiş teknokratların eline bırakmak demokrasi, hesap sorulabilirlik ve şeffaflık ilkelerine aykırıdır. Dahası, bu strateji uzun vadeli ekonomik performansı da artıramaz.”* (Chang,2005:73). Bu görüşün aksini savunan neoklasik görüş ise yaşanan deneyimlerin, siyasetten bağımsız ekonomik kuruluşların yarattığı disiplinin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için zorunlu olduğu yönündedir.

Bir diğer sanayileşme politikası ise SSCB'nin sanayileşme deneyimine dayanan stratejidir. Buna göre sadece sanayide değil, ekonominin her sektöründe bir bütünlük ve sektörler arasında eklemleme olmalıdır. Burada önce tarımda gelişme sağlanarak, buradan sağlanan artılla sanayileşme sürecinin derinleştirilmesi, bu amaçla da sürecin başında “ağır sanayilerin” kurulması amaçlanmaktadır.

Genel olarak az gelişmiş ülkelerin kalkınma süreçlerine yönelik önerilen politikalar sanayileşmiş ülkelerin mevcut durumlarını korumak ya da ilerletmek olarak şekillenmektedir. Dünya konjonktürü çerçevesinde ele alınan bu stratejiler bir bakıma gerçekten uzak öneriler sunmuştur. Esas olarak her ülkenin kendi iç yapısına göre oluşturulması gereken sanayileşme politikaları, ülkelerin iç yapısını dengelemede ve refahı artırmada daha etkili olacaktır. Korumacı politikalar uygulayan Güney Kore ya da Singapur gibi ülkelerin kalkınma sürecindeki basamakları, dışa açılma politikaları uygulayan Hong Kong gibi ülkelere farklıdır ve neticede sözü edilen ülkeler kalkınma stratejilerinde başarılı olmuşlardır. Benzer bir durum Japonya için de geçerlidir. Dolayısıyla ülkelerin Dünya ölçeğinde mevcut durumu ve kendi konumlarını göz önüne alarak, iç dinamikler doğrultusunda bir sanayileşme stratejisi belirlemeleri yapılan açıklamalar ışığında daha doğru olacaktır.

Bu çerçevede devlet sanayi ve istihdam politikalarını koyan ve yine bu politikaların uygulanmasının ve kontrolünün devamlılığını sağlayan bir konumda olmalıdır. Kısa süreli populist siyasi yaklaşımlar yerine uzun dönemli amaçlara yönelik uygulamalar tercih edilmelidir.

IV. SONUÇ YERİNE

Günümüzde az gelişmiş olan ülkelerin hemen hepsi ciddi ekonomik ve sosyo-ekonomik sorunlarla yüz yüzedir. Dünya Bankası raporlarına göre bugün fakirliğin en yoğun olduğu bölgeler Afrika ve Güney Asya ülkeleridir ve aşırı yoksulların %93' ü bu bölgelerde yaşamaktadır. Uluslararası sermaye akımları da az gelişmiş ülkelere ziyade sanayileşmiş ülkelere yönelmektedir. Birleşmiş Milletler ya da G7 gibi oluşumların yaptığı yardımlar yeterli olmamakta ve ülkelerin yaşadığı finansal boşluğu kapatmakta yetersiz kalmaktadır. Dünya Konjonktürüne baktığımızda görülen bu eşitsizlik ve ortaya çıkan dengesizlikler karamsarlığın artmasına neden olmaktadır. Ulus devlet anlayışının hâkim olduğu dönemde sömürgecilik faaliyetleri dolayısıyla kalkınmanın dışına itilmiş olan ülkeler, küreselleşme ve kapitalizm ile gelen serbestleşme anlayışı

çerçevesinde aynı perspektifte geri bırakılma durumu ile devam etmektedirler. Bu noktada kalkınma bütünüleyici bir süreç olmaktan çıkmış ve birkaç ulusla sınırlı kalmış bir teknik-ekonomik süreç haline gelmiştir.

Bu çerçevede birçok ülkede devletin ekonomiye müdahalesinin boyutları yeniden artan bir oranda tartışılmaktadır. Buna bağlı olarak etkin devlet kavramı ortaya çıkmaktadır. Kamuda yeniden yapılanma çabalarının belirgin olarak 1980 sonrası başladığı ve 1990'lara gelindiğinde hızlandığı gözlenmektedir. Rekabet piyasanın oluşumu için gerekli koşulların bir kısmı sağlanamadığında piyasalar ekonomik etkinliği sağlamakta yetersiz kalır ve toplum refahı maksimize edilemez. Dolayısıyla piyasada oluşan aksaklıkların giderilmesi, devletin ekonomiye müdahale gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Bu müdahale araçlarından biri de regülasyondur. Günümüzde devlete biçilen yeni rol, toplumsal yaşama ilişkin faaliyetlerin üstlenilmesi değil toplumsal yaşamda bir tür hakemlik şeklinde oluşmakta ve bu yeni rol gereğince regülasyon işlevi çok önemli hale gelmektedir.

Yaşanmış ülke deneyimleri serbest piyasaların, otomatik bir biçimde rekabetçi bir ortam yaratamadığını göstermektedir. Aksine, serbest piyasa sisteminde yaygın piyasa yapısının tam değil eksik rekabet olduğu söylenebilir. Eksik rekabet koşullarında ise kaynak dağılımında serbest piyasa mekanizmasına dayanmak, toplumsal refahı maksimum kılmayabilir. Bu nedenle rekabet (veya antitröst) politikaları, eksik rekabet ortamında meydana gelebilecek toplumsal refah kayıplarını azaltmada etkin olduğuna inanılan politikalarlardır. Rekabet politikası ilgili kuruluşlara haksız rekabet yaratan uygulamaları yasaklama veya düzeltme yetkisi verir. Buna bağlı olarak Rekabet Hukuku da rekabetçi koşulların gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması ile bu koşulların gerçekleşmediği piyasalarda faaliyet gösteren teşebbüslerin, rekabet piyasalarında faaliyet gösteriyormuş gibi davranmalarını sağlama amacına yöneliktir. Rekabet politikası ve rekabet hukuku ekonomik etkinliğin sağlanmasında önemli bir araç konumundadır.

Görünen şudur ki; az gelişmiş ülkelerin koşulları birbirinden farklı olduğundan dolayı, genel uygulaması olan sanayileşme stratejileri önermek yerine ülkelerin ekonomik yapısına uygun sanayi politikalarının oluşturulması önem taşımaktadır. Ülkelerin kamu harcamaları ile ilgili olarak söz konusu ülkenin spesifik özelliklerine uygun olarak harcama kalemlerinin tek tek incelemesi ve bir kalite artırımına gidilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra sanayi ve istihdam ilişkilerinin birbiri ile uyumlu bir şekilde oluşturulması ve sanayi yatırımlarının karşılaştırmalı üstünlük sağlanan sektörlere kaydırılması da önemlidir.

KAYNAKÇA

Aslan, Nurdan, (2007), "Dünya Ekonomisinde Gelişmeler:Küreselleşme", s:6-22

Aydın, M. Kemal (1999)."Ulusal Kalkınmacılıktan Küreselleşmeye". Bilgi, 1991/1, s:1-23

Baldwin, Robert E. (1966). *Economic Development and Growth*. Wiley, New York

Başkaya, Fikret (1997). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve düşüşü*. imge kitapevi, Ankara, ss.91-101

Chang, Ha-joon (2003). *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*. Onmuş, Tuba .(Çev.), İletişim yayınları, İstanbul

- Chang, Ha-joon (2005). *Kalkınma Yeniden*. Özçelik, Emre. (Çev.), İmge yayınları, Ankara, ss. 23-73
- Dülgeroğlu, Ercan (1997). *Kalkınma Ekonomisi*. Uludağ Üniversitesi, Bursa, ss. 59-85
- Diamond, Jared (2006). *Çöküş*. Kırıl, Elif. (Çev.), Timaş yayınları, İstanbul, ss. 436
- Freeman Chris ve Soete Luc (1998). *Yenilik iktisadı*. Türkcan, Ergün. (Çev.), Tübitak yayınları, Ankara, ss. 41-40
- Fisunoğlu, Mahir (1990). Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi, 1989 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı 29-30 Kasım 1989, TÇSV Yayını, s.39.
- Halliday, Fred (2002). *2000'lerde Dünya*. İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul, ss.99-104
- Hirst Paul ve Grahame Thompson (2003). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. Erdem, Çağla ve Yücel, Elif. (Çev.), Dost yayınları, Ankara, ss. 128-129
- İlkin, Akın (1998). *Kalkınma ve Sanayi ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi yayınları, İstanbul, ss. 72
- Kaynak, Muhteşem (2005). *Kalkınma iktisadı*, Gazi Kitapevi, Ankara, ss.24,131-160.
- Kar, Muhsin ve Taban, Sami. 2005, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Ekin Kitabevi, s.2.
- Kobrin, Stephen J. (1999), "Development After Industrialization: Poor Countries In An Electronically Integrated Global Economy", pp:1-30.
- Köse, Ömer, "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü", Sayıştay Dergisi, Sayı:49, s:1-44.
- Özgüven, Ali (1988). *İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması*. Filiz kitapevi, İstanbul
- Öniş, Ziya (1994). Globalization and the Nation State: The Possibilities and Limits Of State Intervention in Late Industrialization, Sosyal Bilimler Dergisi, Vol.1, No.3, University Of İstanbul, pp112-124
- Öniş, Ziya (1995). The Limits Of Neoliberalism: Toward a Reformulation Of Development Theory, Journal Of Economic Issues. Vol.29, No.1, University Of Nebraska Pres: pp.97-119.
- Partant, François (1985). *Kalkınmanın sonu "Bir Alternatif mi doğuyor?"*. Başkaya, Fikret. (Çev.), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, ss. 48-51
- Rodrik, Dani, (2004). "Industrial Policy For The Twenty-First Century" Discussion Paper Series, No.4767, London: Center For Economic Policy Research.
- Sander, Oral (2000). *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*. İmge Kitapevi, Ankara, ss. 188-190
- Shafaeddin, S. M., (2005). "Development and Change", Volume 36, Number 6, pp. 1143-1162(20), Blackwell Publishing.

Stiglitz, Joseph E., (1989). "Markets, Market Failures, and Development", *The American Economic Review*, Vol. 79, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and First Annual Meeting of the American Economic Association, pp. 197-203 .

Şenses, Fikret (2003). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi*. İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 222-256

Yeldan,Erinç,(2002). "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler", II: Dünya Sosyal Forumu, "Rethinking Development Economics " konulu panelde sunulmuştur,1-14.

Yetim, Nalan ve Azman, Ayşe, (2004). "Doğu Asya Mucizesi'nin Sonu mu?", içinde S. Dedeoğlu ve T. Subaşat (yayına hazırlayanlar), "Kalkınma ve Küreselleşme", İstanbul, Bağlam Yayınları, ss. 219-246.